

Boekbespreking

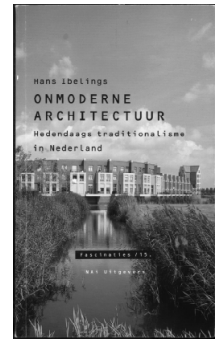
Leen van Duin

Hans Ibelings

Onmoderne architectuur

Hedendaagse traditionalisme in Nederland

Rotterdam (NAi) 2004, 144 pp.

Onmoderne architectuur van Hans Ibelings is de jongste publicatie in de serie Fascinaties van NAi Uitgevers, een reeks vlugschriften waarin diverse auteurs een actueel onderwerp voor het voetlicht brengen.

In vijf korte hoofdstukken vraagt de auteur aandacht voor een architectuur die onmiskenbaar van hier en nu is, maar eruitziet alsof ze uit het verleden voortkomt. Het gaat om een architectuur die onder een breed publiek sterk aan populariteit wint, waar ook enkele Nederlandse architectenbureaus behendig op in weten te spelen. Mede geïnspireerd door buitenlandse architecten als de gebroeders Krier wordt een aantal in massa geproduceerde nieuwe stadsdelen op Vinex-locaties door deze bureaus ingevuld met wat Ibelings 'hedendaags traditionalisme' noemt. Meer dan de helft van zijn boek ruimt hij in voor beeldmateriaal van projecten van deze bureaus. Het betreft vooral foto's van buitenkanten. Beschrijvingen, plattegronden, doorsneden of details ontbreken.

De publicatie komt op het goede moment. Het is hoog tijd dat iemand een poging waagt de eigentijdse onmoderne architectuur in Nederland een plaats te geven in de architectuurkritiek. Maar anders dan in zijn artikel 'Het andere modernisme; traditionalistische architectuur in Nederland 1900-1960', in *Archis*, nr. 6, 1988, doet Ibelings geen poging de actuele discussie over de verhouding tussen het architectonische ontwerp en overgeleverde vormen op begrip te brengen. Als je het traditionalisme ziet als het principiële volgen van en het zich aansluiten bij de traditie, is het noodzakelijk een heldere omschrijving te geven van het begrip en de wortels ervan te traceren. Waar de historicus Ibelings in 1988 nog afstand neemt van de waan van de dag en nauwgezet zoekt naar betekenis, context en begrip, kortom naar het 'hoe' en 'waarom' van een welgedefinieerde benaderingswijze van een architectonische opgave als het traditionalisme, gaat *Onmoderne architectuur* vooral over het 'wat' en 'wanneer'. Voorzover Ibelings

het hedendaagse traditionalisme tegen een historische achtergrond plaatst, beschouwt hij het – overigens net als de stroming 'new urbanism' – als uitvloeisel van de postmodernistische golf die ons vanaf de jaren zeventig heeft overspoeld. De publicist Ibelings laat zich meeslepen door de onstuimige ontwikkelingen en zet de lezer, geheel volgens postmoderne receptuur, een overvloed aan beelden voor die, uit hun historische context gelicht, snel en direct kunnen worden geconsumeerd.

Omdat hij het hedendaagse traditionalisme plaatst in het spoor van het postmodernisme, is het wel begrijpelijk dat Ibelings geen poging onderneemt om een verbinding te leggen met het traditionalisme zoals dat zich naast het modernisme in het Interbellum aan de TU Delft als een krachtige beweging ontwikkelde. Het hedendaagse traditionalisme ziet hij als een exponent van de huidige situatie in Nederland, waar elk project nieuwer dan nieuw moet zijn en zelfs een quasi-traditionele aanpak met een snuffje retro als nieuw wordt gezien. Het is een gemiste kans dat hij met zijn journalistieke aanpak de fundamentele vraag die hij eerder wel stelde, die naar de relatie tussen het traditionalisme van nu en dat van toen, laat liggen. Nu beperkt hij zich tot een op zich aardige inventarisatie van een aantal voorbeelden waarin het spanningsveld tussen het typisch Nederlandse streven naar originaliteit, experiment en nieuwigheid wordt uitgespeeld tegen de hang naar het verleden van bureaus als Krier en Kohl, Vandenhave, Natalini, Soeters Van Eldonk Ponc, Molenaar en Van Winden, Scala, Mulleners en Mulleners, Yanovshtchinsky, Geurts en Schulze, Claus en Kaan.

Ook krijgt de lezer een greep uit enkele internationale publicaties over traditionalistische architectuur, van Russell Hitchcock via Lampugnani tot Pigafetta en Abondandolo, uitmondend in een overzicht van momenten in het postmodernisme die van belang waren voor de institutionalisering van het hedendaagse traditionalisme en het streven naar (esthetische) samenhang van de stad.

In deze lijn belicht Ibelings ten slotte ook het

overheidsbeleid, dat onder de noemer 'Belvedere' vraagt om architectonische vormgeving met aandacht voor cultuurhistorische kwaliteit. Vanuit het perspectief van Belvedere dat zich richt op het dichten van de kloof tussen verleden en toekomst, passeert een drietal grote stedelijke projecten de revue: de Arnhemse wijk Schuytgraaf, Brandevoort in Helmond en Haverleij bij Den Bosch.

Uiteindelijk schetst *Onmoderne architectuur* het hedendaagse traditionalisme als nichemarketing van nostalgische beelden. Het gaat om een architectuur met een filmisch karakter die een totaalbelevens moet bieden en de stad als pret-park ziet, vol attracties die 'better than life' zijn. Door het ontbreken van een begeleidende architectuurkritiek wordt de betekenis van overgeleverde vormen voor het ontwerpen en de ontwikkeling van een specifieke benaderingswijze van een architectonische opgave niet gethematiseerd. Slechts sporadisch vind je in architectuurtijdschriften een poging tot analyse of stellingname. Kennelijk weet, behalve de projectontwikkelaar en natuurlijk prins Charles, tot nu toe eigenlijk niemand goed raad met het onverhuld verlangen naar de goede oude architectuur. Al in 1978 constateerde de historicus Taverne (*Wonen – TA/BK*, nr. 16, 1978) op grond van een analyse van het oudste architectuurtijdschrift van Europa, het Britse *Architectural Review*, dat het teruggrijpen naar bewegingen in het verleden – met hun gemakkelijk herkenbare symbolen en rijke, associatieve vermogen – geruststellend is voor de tevreden *middle-class* consument. En nu, 25 jaar later, blijkt de rol die de architect krijgt toegemeten – leverancier van beelden die appelleren aan de woonverlangens van de middenklasse – gemeengoed te zijn geworden. De hedendaagse traditionele architect verleent zonder voorbehoud zijn diensten aan opdrachtgevers in hun streven naar de realisatie van romantische, pittoreske beelden, die afwijken van de heersende (maar terrein verliezende) modernistische beeldtaal die als kil wordt ervaren. Dit alles onder het motto: 'What is it like to live in a picture?'

De woonbuurten voor mensen die hun eigen huisje kunnen kopen, veranderen in snel tempo in themaparken. Zo bestaat de nieuwe wijk Brandevoort uit enkele buitenwijken in de stijl van de jaren dertig van de vorige eeuw rondom een pittoreske 'Veste', die is ingesloten door nieuw gegraven slotgrachten. Zoals in Almere of op de IJ-oever van Amsterdam de Amsterdamse grachten werden nagebouwd, zo zijn in Brandevoort middeleeuwse verdedigingswerken aangelegd. De architectuur moet de illusie wekken van een geleidelijk gegroeid ensemble van Hollandse huisjes, die op betaalbare wijze een ouderwets uiterlijk hebben gekregen. De opzet van het plan is van Rob Krier. Waarom is een retro-architect als Krier zo populair in Nederland? Het antwoord is niet zo moeilijk: een woningbouwvereniging – in Nederland vaak opdrachtgever – kiest net zo makkelijk voor een modernistische architect als een week later weer voor Krier of een van zijn geloofsgenoten. De woonconsument die eerst een moderne *lifestyle* wilde, vraagt nu om nostalgie. Hij wil wonen in een geromantiseerd verleden. En de klant is koning, dus de architect verzint er een. Vanaf het midden van de jaren negentig is het hard gegaan. Almere krijgt een kasteel, Coevorden wil ermee beginnen en in Haverleij bij Den Bosch zijn duizend woningen in de vorm van compacte kastelen vrijwel gereed.

Een zeventiende-eeuws vestingsstadje of een Frans Loire-kasteel, het kan allemaal zolang het maar herkenbare plekken zijn voor de digitale en hypermobiele mens die verlangt naar een omgeving die geborgenheid biedt. Wanneer over vierhonderd jaar toekomstige archeologen de restanten van Brandevoort of Haverleij vinden, zullen ze nog een zware dobber hebben als duidelijk wordt dat het om betonnen replica's gaat van voorbeelden die nooit hebben bestaan.

Retro is een conditie van deze tijd. Ook ik laat me soms verleiden door de ogenschijnlijke geborgenheid en aantrekkelijke plaatjes van Rob Krier en

zijn geloofsgenoten. Er is niets tegen een journalistieke publicatie als die van Ibelings. Maar het is de taak van de architectuurkritiek om de onmoderne architectuur op begrip te brengen en te analyseren. Dat is ook van groot belang voor de architectuurpraktijk, wil deze meer betekenen dan het klakkeloos opvolgen van consumentenwensen. Voor toekomstige grote stedelijke projecten in Nederland is onderzoek naar de ontwikkeling van de (Hollandse) stad meer dan ooit noodzakelijk. Niet om deze te kopiëren, maar om behoedzaam te kunnen bewegen tussen historische kennis en de actuele vragen van vandaag. Dergelijk onderzoek kun je niet verwachten vanuit commerciële bureaus; die taak rust allereerst bij de architectuurscholen waar men vrij van de druk van de markt kan werken. Samenwerking tussen de verschillende disciplines, die met elkaar de ruimtelijke inrichting van Nederland vormgeven, is daarbij een vereiste, zoals onder andere gebeurt binnen het onderzoeksprogramma Urban Architecture aan de Faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Als dit onderzoek terugleidt naar elementen die niet alleen voor het traditionalisme van belang zijn, maar voor de architectuur altijd als wezenlijk moeten worden beschouwd – het beschermende van het huis, de herkenbaarheid van stedelijke feiten, de stad als plaats van het collectieve geheugen – zal ik daar verslag van doen.